

40.

Jean, évêque des Morins, confirme la transaction faite entre les héritiers de Lammelot et l'abbaye de Saint-Bertin, au sujet de la possession des oblations et de la petite dime de Poperinghe.

Johannes, Dei gratia Morinorum episcopus, omnibus ad quos presentium notitia pervenerit, in Domino salutem. Noverit universitas vestra, quod, cum Lammelot, clericus, magnam partem oblationum altaris et minutam decimam et breves de Poperinghes ab ecclesia sancti Bertini multo tempore sub annuo censu tenuisset, filii ejus, Thomas et Lambertus, post mortem ipsius, hereditate volentes possidere scutarium Dei, res easdem violenter invaserunt, et quia terra Flandrie magna ex parte sine domino et sine lege erat, aliquanto tempore contra Deum et in animarum suarum periculo tenuerunt, dividentes inter se res predictas, propter quod a bone memorie domino Lamberto, predecessore nostro, fuerunt excommunicati. Sed tandem habito saniori consilio, pacem fecerunt cum ecclesia sancti Bertini in hunc modum. Predictus Thomas per manum nostram liberum et quitum clamavit eidem ecclesie quicquid de rebus predictis quoquomodo tenuerat, et in elemosinam dedit, si quid in eisdem juris habebat, accepto a predicta ecclesia pro bono pacis feodo decem librarum annuatim. Lambertus quoque, frater ejus, id ipsum se facturum promisit, sed cito mortuus, quod promiserat non implevit. Unde parentes sui et amici, post mortem ipsius, petierunt ab abbate sancti Bertini, ut faceret filio quod patri facere promiserat. Ad quorum petitionem abbas consilio conventus sui filium defuncti, Lambertum nomine, infra annos existentem in hominem recepit, assignato ei annuo redditu decem librarum. Parentes itaque et amici pueri predicti dederunt plegios ecclesie sancti

1210,
avril.

6

42

Bertini Thomam, patrum pueri, et Lambertum, avunculum ejusdem, Theodericum Scinkel, procuratorem, et Hugonem, filium Adele; de hoc quod, quando idem puer ad annos discretionis perveniret, rata haberet que facta fuerant, et de hiis perficiendis iidem plegii se et sua in solidum obligaverunt; et Theodericus, procurator pueri, res predictas, quas pater ipsius illicite tenuerat, per manum nostram ecclesie sepedicte reddidit et, si quid juris pater vel filius in eis habuerant, ex parte pueri in elemosinam dedit, hac conditione adjecta quod, cum puer prenomatus ad annos discretionis pervenerit, si predicta rata habere nollet, reddituo in primis viginti quinque libras datas a prefata ecclesia ad opus ejus supradicto procuratori et etiam omnes proventus de feodo sibi assignato perceptos et de dampnis, que pater suus ecclesie intulerat, in jure responderet. Bona autem predictorum plegiorum in manu abbatis remanerent obligata, donec de predictis omnibus sibi et ecclesie sue esset integre satisfactum. Nos itaque ad petitionem partium oblationes altaris predictas et minutam decimam et breves ville de Poperinghem ecclesie sancti Bertini perpetuo possidenda confirmamus, et eos, qui contra hanc nostram confirmationem et conventiones predictas venire presumpserint, decernimus excommunicandos. Actum est hoc apud Taruannam, coram hiis testibus: archidiaconis nostris Joseph Morinensi et Henrico Flandrensi; Symone, preposito de Poperinghem et Matheo de Aria, monachis sancti Bertini et multis aliis. Anno Domini M^o CC^o X^o, mense aprili.

Original. Sceau enlevé.

Bruno Creus merkt op dat één van de getuigen 'Symon, prepositio de Poperinghem' is en deze **Simon** is dan ook de eerste proost van Poperinghe die we bij naam kennen.

Enkele jaren later in april **1210** is het Joannes, de bisschop van de Morienen, die het akkoord goedkeurt dat gemaakt wordt tussen de abdij en de zonen van '**Lammelot, clericus**' Thomas en Lambert. Deze restitueren een aantal opbrengsten verbonden aan het altaar van de stad – *magnam partem oblationum altaris et minutam decimam et breves* van Poperinghes, en de kleine tienden die zij na de dood van hun vader verkregen hebben.

Bruno Creus schrijft daarover het volgende:

Een clericus Lambert, die gehuwd was en meerdere kinderen had, had gepoogd een deel van de kleine tienden ende de offeranden van het altaar van Poperinge op grond van het erfrecht voor zichzelf op te eisen.

De erflaters van Lambertus hadden deze rechten en nu meende deze laatste ook te kunnen genieten van deze voorrechten. Paus Lucius III beval een onderzoek in deze zaak en indien de beschuldigingen gegrond waren, dan was Lambertus tot restitutie gehouden.

Na Lambertus had Lammelot een groot deel van de offeranden en de kleine tienden in cijnsnacht gehouden van de abdij.

De twee zonen van Lamlot, Thomas van Lambert, legden na de dood van hun vader de hand op deze opbrengsten als gold het hier privaat bezit, terwijl die inkomsten in feite alleen voor zijn leven in cijns waren geschonken, en dus zeker niet erfelijk.

Deze misbruiken konden des te gemakkelijker plaats vinden, aldus bisschop Jan, vermits Vlaanderen dan zonder heer en wet was.

Het gevolg was dat beiden door bisschop Lambertus geëxcommuniceerd werden. Het geval werd zoals aangegeven beslecht in 1210 doch de feiten dateerden van voor 1207. Thomas die het eerst tot inkeer kwam, schonk het deel dat hij voor zich genomen had langs de bisschop om, terug aan Sint-Bertins en verkreeg daarvoor van de Benedictijnenabdij een jaarlijks inkomen van tien pond.

Lambertus beloofde ook hetzelfde te doen doch stierf plots zonder zijn gelofte te kunnen nakomen.

Tenslotte werd dezelfde regeling getroffen met de zoon van de overleden Lambertus namelijk Lambertus junior.

De kwestie werd tenslotte definitief geregeld nadat een overeenkomst getroffen werd in 1219 met Adelis, dochter van Lammelot en in 1224 met Lammekinus Rufus, zoon van Lammekinus, en kleinzoon van Lambertus.

Oorlog tussen Vlaanderen en Frankrijk

Op 24 februari 1212 kregen we **het verdrag van Lens**. De graaf van Vlaanderen, Ferrand – of Fernandus - van Portugal, diende leenhulde aan de Franse koning te brengen. De graaf verloor de kasselrijen Sint Omaars, Airën, de burcht van Ruhout bij Clairmarais en alle gebieden ten noorden van de nieuwe

gracht. Het belangrijkste gevolg was dat Artesië voortaan een Frans kroondomein werd en dat ook bleef tot in 1361.

En de Fransen vielen in mei 1213 Vlaanderen binnen waarbij zij onder andere de steden Gent, Brugge Oudenaarde, Cassel enz. aanvielen.

Er werd tijdens de 2de helft van 1213 met wisselende krijgskansen bevochten.

Twee grafelijke offensieven tegen Erquininghem en Rijsel werden door de Franse koning bestraft met de verwoesting van drie vestingen, waaronder **Cassel**.

In **januari 1214** verwoeste hij Cassel, **Steenvoorde**, **Belle en Hazebroek** en kwam hij zo wel heel kort bij Poperinghe. Op zijn beurt beantwoordde de graaf deze acties met twee raids in en om Guines, de vesting Sangatte en de regio tussen Atrecht en Terwaan.

Toen een Frans leger **bij Bouvines** – kort bij Rijsel – de brug over de Marque wilde oversteken, werd het door een vijandelijke strijdmacht onderschept maar slaagde erin zijn

tegenstrevers op beslissende wijze te verslaan. Engeland, Brabant, Vlaanderen en de Welfen werden er verslagen door Frankrijk, Luik, Loon en de Hohenstaufen.

In 'Dits de excellente chronycke van Vlaenderen' schreef men:

Item daer bleven bedt dan.iiij.hondert – 300 – Brabanders, ende van andere diversche naciën bedt dan.vij.duysent – 7000 – personen, ende oock van des Conincx volck bleeffen wel.iiij.duysent – 4000 – verslegghen, sonder die ghene die seere ghequetst waren,

Er waren dus meer dan 300 Brabanders dood en meer dan 7000 mannen van andere natiën en ook van Konings volk bleven er 4000 dood – zonder diegenen die erg gekwetst waren.

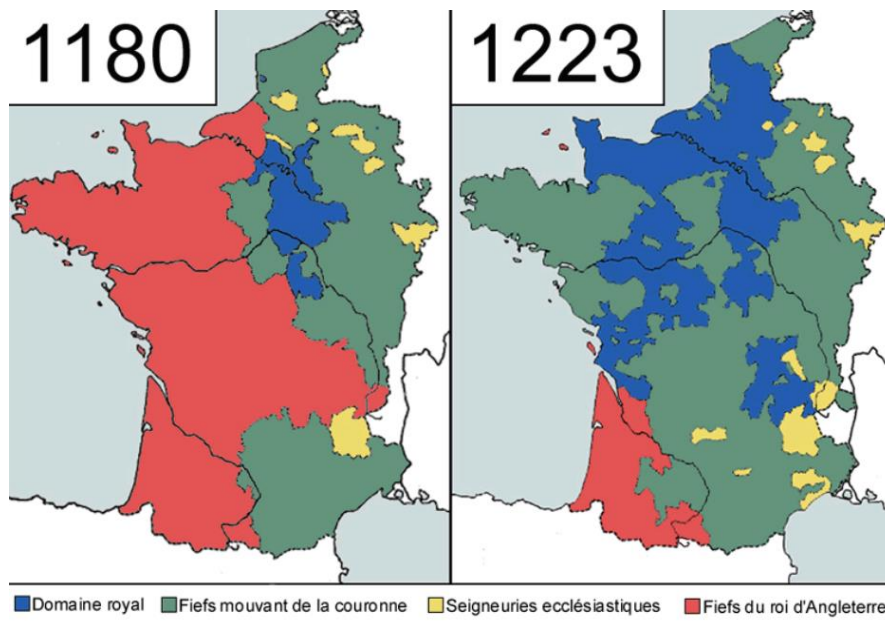
De graven van Vlaanderen, Holland en Salisbury en de hertog van Brabant werden gevangen genomen en 170 ridders vonden de dood.

Vlaanderen raakte hierdoor weer afhankelijker van de Franse kroon en werd betrokken bij de spanningen met Engeland.

En alsof dat nog niet erg genoeg was:

In 't jaar **1214** zo schrijft men in de Cronycke van Vlaenderen zo geschiede te Brugghe ende elders binnen den lande ende graefscpe van Vlaenderen meenich schadelicke brant, daer regneerde ooc een zeer moordadighe pestilentie, ende die zee inondeerde zo breed ene zo wijt,

dat die stede van Brugghe vier mijlen varre rondsomme int watere stont een goede poose tijts ghedeurende, daer omsprekelicke groote schade of quam, zo dat die van Vlaenderen wel metten rechte zegghen mochten, dat teen quaet tandere niet en verbeyde, byder waerachtiger toone Gods, zoot scheen.

De Franse koning kon in deze periode zowel zijn kroongebied als zijn leengebieden sterk uitbreiden.

Ferrand van Portugal, graaf van Vlaanderen bleef 12 jaar in de Franse gevangenis vooraleer hij toelating kreeg om naar Rijssel bij zijn vrouw Johanna te gaan maar hij bleef ziekelijk en stierf in het jaar 1233. Het huwelijk had geen kinderen

voortgebracht. Zijn weduwe Johanna hertrouwde met **Thomas van Savoyen**, de 21ste graaf van Vlaanderen. Ook met hem kreeg Johanna geen kinderen.

Figuur 103: Maille geslagen onder Johanna van Constantinopel te Gent tussen 1220 en 1244.

1

¹ Basisrapport – Archeologische opgraving – Poperinge Grote Markt – Trommelmans Raf, Bracke Maarten, Wyns Gwendy

1223 – Over de pest en over het Swinlande

De pestlijders zoals afgebeeld in de processie van Poperinge

Anno 1223 – zo schrijft men in ‘De jaarboucken der stad Yper’ – was er binnen

Iper eene grauwsaeme ende schroomelijke peste, de welke zoo geweldig toenaem dat ‘er binnen den tijd van ses maenden van het somer seizoen **boven de 4000 menschen** zijn gestorven.

T’is gebeurt dat **Cecilia Planke** huysvrouw van **Jean van ’t Thuyne**, geleyt wierd op den waegen met de andere die van de peste gestorven waeren, meenende dat zij dood was en wierd in een grooten put begraeven op het kerkhof van St. Michiel in de voorstad.

In het midden van den nagt want sij wierden bij nagte begraeven om den stank wille, drie heuren, daer naer deze vrouw tot haer zelve gekomen zijnde ende liggende eene van de opperste, rammelt uyt den put en gaet regt moeder, moeder nakt, zoo sij was, naer haer huys, en klopt stillekens op de deure.

De man gebiet aen sijne dogter uyt de venster te zien om te vernemen wie daer was het welke sij inderdaed vraegde, wie daer klopte.

Sij antwoorde: **‘Doet maer open, t’is ik, uwe moeder.’**

Deze dogter vol schryk, meenende haer geest te wezen, zegt het aen haeren vader Jan van Thuyne. Den man haer ook aenziende voor eenen geest en wilde niet open doen, dus bleef die vrouw kloppen tot ontrent den dageraet als wanneer eenen man van het gebeurte uyt zijn huys quaem en haer siende en hooren klaegen om binnen gelaeten te zijn, syg verstoute bij haer te gaen een haer in te nemen in zijn huys en bemerkte hebbende dat deze vrouw van de peste genesen was, heeft haer gevraegt om in zijn huys te blijven en sijne sieke vrouwe te helpen die ook met de peste laeg.

Deze Cecilia Planke laet haer gezeggen zonder voorder naer haeren man om te zien en blijft daer drie daegen binnen welken tijd haeren man Jan van Thuyne en de vrouwe die sij bezorgde alle beyde van de peste stierven. Sij bleef in dat huys aldus weduwe zijnde met de weduwnaer drie maenden met hem woonende naer weken tijd zij te saemen getrouwt zijn en deze Cecilia Planke bleef met haeren tweeden man leven zoo lange dat sij zelfs gewonnen heeft den sevensten zoon.

In het **jaar 1223** bevestigt **de gravin Johanna** de keure die Philip van de Elzas gegeven heeft tot het houden van een markt te Poperinge. Waarom dit nodig was is ons niet duidelijk.

56.

Jeanne, comtesse de Flandre et de Hainaut, confirme l'autorisation accordée à l'église de Saint-Bertin par Philippe, comte de Flandre et de Vermandois, de tenir un marché dans la ville de Poperinghe, etc.

Ego Johanna, Flandrie et Hannonie comitissa, notum esse volo tam presentibus quam futuris, quod libertatem, quam bone memorie Philippus, olim Flandrie et Viromandie comes, magnus avunculus meus, ecclesie sancti Bertini dedit de foro in villa de Poperinghem habendo et de navigio ibidem faciendo, sicut carta ipsius, quam coram me legi feci, eidem ecclesie indulget, ipsi confirmo et tam libenter quam liberaliter consentio pro salute anime mee et predecessorum meorum. In cujus rei testimonium presentes litteras emisi sigilli mei munimine roboratas. Actum coram hiis testibus: Margareta, sorore mea; Sibilla, amita mea, domina de Beaugieu; Waltero de Formeseles, milite; Hugone de Lotharingia; Balduino de Lobis. Anno Domini M^o CC^o vicesimo tercio, mense maio.

1223,
mai.

Original. Sceau enlevé.

Figuur 134: Speelschijfjes vervaardigd uit aardewerk.

Uit het Basisrapport – Archeologische opgravingen Grote Markt Poperinge

Het jaar daarop in 1224, laat **Adam, de bisschop van de Morienen**, weten dat Lammekinus Rufus van Poperinghe verklaard heeft, in zijn hof te Térouanne, dat hij de overeenkomst over

de 'oblaties' verbonden aan het altaar van de Sint Bertinskerk, en de kleine tienden met **Théodoric Sinkel**, de procureur van de abdij en de kerk van Sint Bertins, aanvaardt. Lammekinus was de zoon van Lammelot, - olim notarii de Poperinghem, of voorheen notaris te Poperinge.

Cartulatum: Récueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin, à Poperinghe ...

58.

Adam, évêque de la Morinie, fait connaître, que Lammekinus Rufus de Poperinghe a déclaré, en sa cour de Têrouane, qu'il ratifie les conventions, faites par Théodoric Sinkel son procureur avec l'abbé et l'église de Saint-Bertin, au sujet des oblations de l'église de Poperinghe.

1224, Adam, Dei gratia Morinensis episcopus, omnibus ad quos presentium noticia
24 juillet. pervenerit, in Domino salutem. Noverit universitas vestra, quod Lammekinus Rufus de Popringhem, filius Lammekini, filii Lammelot, olim notarii de Popringhem, cum jam ad annos discretionis pervenisset, coram nobis apud Taruanuam in curia nostra confessus est, quod conventiones, quas Theodericus Scinkel, procurator suus, et alii amici et parentes sui, cum abbate et ecclesia sancti Bertini fecerant ex parte ipsius, dum adhuc puer esset et infra annos discretionis constitutus, de quibusdam scilicet portionibus oblationum altaris et de minuta decima de Popringhem et de brevibus abbatis, ratas habebat; et sicut carta predecessoris nostri bone memorie domini Johannis, quondam Morinensis episcopi, testatur, fide interposita juravit easdem se fideliter esse perpetuo servaturum; et nos, ad petitionem partium, res predictas ecclesie sancti Bertini perpetuo possidendas confirmavimus, coram hiis testibus: Widone et Egidio, archidiaconis nostris; magistro Petro de Collemedio, Petro de Doi, canonicis Morinensibus; Willelmo

de Watewes, capellano nostro; Eustachio et Johanne, monachis sancti Bertini, et aliis pluribus. Actum anno Domini millesimo ducentesimo vicesimo quarto, in vigilia sancti Jacobi apostoli.

Original. Sceau enlevé.

In mei 1226 geeft **Daniel van Rininghels**, 'jusiticiarius de Poperinghem, of dus de baljuw van Poperinge, aan de kerk van Sint Bertin als aalmoes een jaarlijkse rente van 18 deniers, zoals zijn voorgangers. Daarbij is onder andere getuige **Jacobo**, preposito de Poperinghem, dus de proost van Poperinge.

Cartulatum: Récueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin, à Poperinghe ...

60.

Daniel de Reninghelst, justicier de Poperinghe, donne à l'église de Saint-Bertin, à titre d'aumône, entre autres, une rente annuelle de vingt sous dix-huit deniers, accordée à ses prédécesseurs.

1226, Ego, Daniel de Rininghels, justiciarius de Poperinghem, notum facio presen-
 mai. tibus et futuris, quod, quum dominus Johannes, abbas sancti Bertini et conventus
 mutuari mihi fecerunt quinquaginta libras Flandrensium in magnis necessitatibus
 meis, ego cum sine magno gravamine meo easdem libras solvere non possem,
 annum redditum, quem habebam apud Poperinghem in curia abbatis viginti
 solidorum et decem et octo denariorum, qui predecessoris meis datus fuerat
 per concordiam pro stramine et botis, que petebant, remisi ecclesie sancti
 Bertini simul et in elemosinam dedi; et insuper duas raserias brasii et duodecim
 gallinas, que predecessoris meis data fuerunt pro eo, quod festum Dedicatio-
 nis de Poperinghem a perturbationibus et bellis custodirent, similiter in elemosinam
 dedi, uxore mea Beatrice et filio meo Lamberto, gratanter consentientibus et
 manus apponentibus ad donationem et elemosinam omnium predictorum, ea con-
 ditione apposita: quod ad custodiendum festum Dedicationis ego et heredes mei
 remanebimus obligati, sicut predecessores nostri hactenus extiterunt, et ea, pro
 quibus denarii predicti dati fuerunt antecessoribus meis, me et successores meos
 nichilominus, cum requisiti fuerimus, gratis facere oportebit. Homagium etiam
 Johannis Folkeri ego et predicti uxor mea et filius meus ecclesie predictae in
 elemosinam dedimus, fide interposita jurantes: quod de predictis omnibus nullam
 in posterum ei faciemus injuriam vel gravamen. Ut igitur hec omnia perpetuo
 rata permaneant, cartam hanc sigilli mei caractere communivi. Actum anno Domini
 M^o CC^o vicesimo sexto, mense maio, apud Poperinghem, coram hiis testibus:

Jacobo, preposito de Poperinghem; Balduino, Johanne et Simone, monachis
 sancti Bertini; Gerardo de Lens, milite, genero meo; Boidino Meiric et Hugone
 Scinkel et aliis pluribus (4).

Original. Sceau enlevé.

Figuur 135: Speelschijfje vervaardigd uit aardewerk.

Het Zwynland

Cartulatum: Récueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin, à Poperinghe ...

61.

Wautier, évêque de Tournai, déclare que Willekin, fils de Mamlot, a vendu sous certaines conditions à l'église de Saint-Bertin la dîme de Swinlande, qu'il tenait en fief du comte de Flandre. Il confirme cette vente.

Walterus, Dei gratia Tornacensis episcopus, omnibus presentes litteras inspecturis salutem in Domino. Noverit universitas vestra, quod nos ex testimonio abbatis et conventus sancti Petri de Aldenborg intelleximus, quod Willekinus, filius Mamlot, quamdam partem decime, quam habebat in parrochia sancti Bertini, de terra, que vocatur *Suinlant* (2), ecclesie sancti Bertini pro triginta duabus libris Flandrensibus vendidit perpetuo et libere possidendam. Sed quia eandem decimam predictus Willekinus a comite Flandrie in feodum tenebat, ecclesia ei medietatem dicte pecunie dedit scilicet sexdecim libras, et promisit eidem, quod, quando assensum comitis de venditione dicte decime impetrare potuerit, habebit a predicta ecclesia residuum pecunie, scilicet sexdecim libras; et si assensum comitis impetrare non poterit dictus Willekinus, ecclesia supradicta possidebit dictam decimam titulo pignoris, donec pecuniam suam integre perceperit, scilicet sexdecim libras; et hec solvende erunt in festo sancti Johannis Baptiste. Nos itaque predictum contractum, sicut legitime factus est, auctoritate pontificali tamquam episcopus loci confirmamus, salvo jure nostro et ecclesie baptismalis. In cujus rei testimonium presentem cartam sigilli nostri munimine roboramus. Actum anno Domini millesimo ducentesimo vicesimo septimo.

Original. Seeau enlevé.

In 1227 is het Wautier, de bisschop van Doornik; die verklaart dat Willekim, de zoon van Mamlot, onder bepaalde voorwaarden, de tienden van '**het Suinlant**' die hij in leen hield van de graaf van Vlaanderen, verkocht heeft aan de kerk van Sint Bertin.

We nemen aan dat het Swinland, dat als een banaan rond Poperinge ligt, effectief deze heerlijkheid is.

Kristof Papin schreef in zijn inleiding op een uitgave over de renten van het Swynland (SAP- Uitgaven van de Vrienden van het Archief) onder andere het volgende :

Het is wel vreemd dat de tienden – die aanvankelijk een kerkelijke belasting zijn, in de 13de eeuw een leen geworden zijn en niet meer in kerkelijk bezit zijn.

Een opmerking die we eigenlijk ook al hadden kunnen maken in verband met de 'kleine tienden' die verbonden waren met het altaar van Sint Berten.

Kristof schrijft verder:

Hiermee weten we evenwel nog niets meer over de bezitters van de heerlijkheid. Wie was deze Willekin? Het blijft een vraagteken.

De burggraaf van St. – Winoksbergen, Willem (1189 – 1225), ridder, was in een eerste huwelijk, gehuwd met Eizabeth van Voornezele, dame van **Roesbrugge**.

Hoorde hier ook al 't Zwynland bij?

Wellicht wel, want hun dochter Elizabeth van Roesbrugge die zou huwen met Willem van Bethune bezat de heerlijkheid.

Als dit zo is, dan wordt Elizabeth de oudst gekende vrouwe van het Zwynland, met een vermelding in december 1206. Het is hierbij uitgesloten dat de bovenvermelde Willekin, zoon van Mamelot op de burggraaf van St. Winoksbergen zou slaan.

In juli **1241** was het **Willem van Bethune**, heer van Pons Ruardi (Roesbrugge) en Meulebeke die de heerlijkheid bezat. Deze kreeg de heerlijkheid in handen door zijn huwelijk met Elizabeth van Roesbrugge. In **1241** sluit hij een akkoord met de abt van St. Bertinus Simon III van Gent waarin wordt vastgelegd onder welke voorwaarden de inwoners van Poperinge mogen gaan wonen op zijn heerlijkheid en omgekeerd.

De inwoners van Poperinge die willen vertrekken naar het Zwynland en er gaan wonen, moeten ten minste acht dagen voor hun vertrek op vrijdag of zondag in de parochiekerk 'in 'coram populo' hun intenties bekend maken voor de baljuw en volle wet van de stad. Inwoners van het Zwynland moeten hetzelfde doen voor hun baljuw. Beide partijen mogen geen immigranten opnemen zonder zich ervan te vergewissen dat de procedure werd gevolgd. De heerlijkheid gaat hier niet naar een van de zonen maar naar Mathilde van Bethune.

Figuur 142: Benen dobbelsteentjes uit de grachtvulling, vooral in het westen van de markt.

Het molenrecht te Poperinge

Op de 5de maart 1227 bevestigt de paus Honorius III, in een privilege de eigendommen en de rechten van de abdij van Sint-Bertin te Sint Omaars.

... Honoirus episcopus sevus servorum Dei, dilectis filiis Johanni abbati Santi Bertini... En daarin wordt ook de kerk van Poperinghe genoemd: ... ecclesiam de Poperinghem, - maar ook – cum poessionibus - als hun bezit; de decimis of tienden.

Op de 20ste april 1227 is het aan de paus Gregorius IX om dit privilege te hernieuwen, een privilege dat eigenlijk reeds ingesteld was door de Paus Innocent III.

Deze akte begint met: ... Gregorius etc. dilectis filliis, abbati et conventui Sancit Bertini etc.

....

Dezelfde paus accordeert op **de 27ste juni 1227**, nog eens aan de abdij van Sint-Bertin een gelijkaardig privilege. Hierbij worden de verschillende eigendommen van de abdij opgesomd En dan komt er voor Poperinge het volgende:

de Enquin a Johanne vavasore laico redemistis. Ecclesiam et villam de Poperinghem cum jurisdictione totius domini secularis, fundo et libero comitatu, decimis, terris, pratis, paschuis, molendinis, vivariis et omnibus aliis pertinentiis suis, specialiter autem possessiones et omnia alia que a Nicholao filio Cononis et ab heredibus Lamelot clerici, seu aliis hominibus vestris in eadem villa acquisistis. Ecclesiam de Bas Warenstun cum omnibus decimis et pertinentiis suis.

Ecclesium et villam de Poperinghem – dus de kerk en de stad Poperinghe – cum jurisdictione – als jurisdictie –

fundo et libero comitatu – wat zoveel betekent als het hoger en lager recht, dus alle rechtspraak;

decimis – de tienden

terris, - de gronden - pratis, - velden, - pachuis, - weiden – **molendinis** of molens.

Er waren dus reeds molens te Poperinge in 1227.

... vivariis et omnibus aliis pertinentiis suis, ... specialiter autem possessiones et omnia alia que a Nicholao filio Cononis et ab heredibus Lamelot clerici, seu aliis hominibus vestris in eadem villa acquisistis.

1227 – Het graafschap Vlaanderen

In 1227 stelde de Franse Koning **Lodewijk IX** de Vlaamse graaf Ferrand van Portugal in vrijheid, mits een aantal waarborgen en een losgeld.

Ferrand berustte in de onderworpenheid van Vlaanderen, bovendien stemde hij ermee in dat als borg voor de helft van het losgeld, Rijsel, Dowai en Ecluse bij Dowai aan Frankrijk uitgeleverd werden. Na afbetaling zou het kasteel van Dowai nog tien jaar lang een Franse bezetting op Vlaamse kosten moeten herbergen.

Jacob – abt 47 – 1230 – 1238

De abt geeft een nieuwe keure aan die van Arke maar ook aan die van Poperinghe.

Les abbés de Saint Bertin, d'après les anciens monuments de ce monastère

Door Henri de Laplane

Henir Delaplane schrijft over Jacobus I het volgende:

De kalmte was teruggekeerd in het klooster. Jacobus I, geestelijk man en van een grote godsvrucht, werd in de plaats van Johannes III gekozen op het einde van maart van het jaar 1230. Hij verkreeg de benedictie en de bevestiging uit de handen van Pieter, bisschop van de Morienen, waarvan de

voorganger zich teruggetrokken had te Clairveaux. Daarmee werd de intronisatie de aankondiging van vreugdevolle dagen, zo dacht men maar gedurende de intronisatiefeesten rees er protest en ‘gekwerrel’.

Om de orde te herstellen diende de nieuwe abt beroep te doen op de proost van Sint-Omaars en andere personen.

Een jaar later, in 1231 - rezen er nieuwe tribulaties op.

De gemeente Arcke en zijn belangrijkste inwoners hadden zich een moeras toegeëigend dat ze tot een gemene weide hadden omgevormd. De abt dacht zijn rechten te verdedigen en klaagde hierover. Men begon onderhandelingen. De abt werd verzorgd zich ter plaatse te begeven om het project te bezoeken. Dit was echter een valstrik. Nauwelijks waren de monniken ter plaatse of ze stonden tegenover de schepenen gevolgd door een massa gewapend met vorken, ratels, stokken en andere roeden. De religieuzen werden geslagen en konden met moeite ontsnappen, verrast door deze vijandigheid.

De abt Jacobus was verontwaardigd, en kon dit ‘verraad’ niet zo laten. Hij confisceerde de gemeente Arcke en trok al hun privileges in.

Lodewijk, koning van Frankrijk, bevond zich toen, met een uitgebreid hof in de abdij van Sint Bertin en hij bevestigde deze spijtig maar rechtvaardig besluit.

Daarom werd de keure van Arcke veranderd. Men voegde er verschillende artikelen bij en herzag het charter, wat de Arkenaren allesbehalve konden appreciëren. Zij weigerden deze nieuwe keure te aanvaarden. Ze gooiden het document in de kruin van een boom om het slechts na een maand terug te halen.

Toch werden de nieuwe artikelen, beetje bij beetje in uitvoering gebracht.

Jacobus liet in deze tijd zijn vassalen de eed van de keure – la foi jurée – die bekend werd onder de naam van Ceure – chora, waarvan de naam voor de rechters, **de choremanni** of keurmannen afkomstig is.

Hij profiteerde van deze omstandigheden om de keure van Poperinghe in 1232 eveneens aan te passen. **Poperinghe kreeg dus een nieuwe keure.**

Daarnaast loste hij ook het probleem op – dat al een tijdje tussen de bisschop, de archidiaken en de abdij bestond – waarbij de laatste twee dachten dat ze het recht hadden om zich gratis in de huizen afhankelijk van de abdij, te bevoorraden. *Dit speelde natuurlijk ook wanneer de heren met hun gevolg in Poperinghe verbleven.*

Figuur 136: Speelschijfjes vervaardigd uit aardewerk.

1232 – Een nieuwe keure

In 1232 komt er een nieuwe keure voor Poperinghe die deze van 1147 en 1208 op verschillende artikelen verbetert.

Hierbij wordt onder andere de betichte onschuldig verklaard wanneer **4 choremanni** hem vrijspreken. Wanneer er 9 zijn die verklaren niet overtuigd te zijn, noch van zijn plichtigheid, noch van zijn onschuld, zal hij zijn onschuld moeten doen bevestigen door 8 getuigen, '**compurgatores**' genaamd. Indien één van hen een valse eed doet, dan wordt de betichte gestraft met de dood. Indien hij geen 'compurgatores' kan vinden, dan zal hij zelf zo veel eedafleggingen mogen doen als dat hij getuigen te kort komt. Doet hij echter één valse eed, dan wordt hij seffens opgehangen.

Deze eedaflegging verving de vroegere vuurproef.

De eedaflegging en vroeger ook **de vuurproef**, waren ook toegepast voor dieften, voor eerroof, voor waagspelen, enz.

Iedere vrouw die een andere aangerand had, en er mee gevochten, moest dubbele boete betalen, dewelke nochtans niet boven de 3 ponden mocht belopen, dit was immers het maximum der geldelijke boeten die in Poperinghe toegepast werden.

Een vreemdeling die sedert een jaar en een dag te Poperinghe verbleef, moest de keure aankleven en daarover zijn eed doen. Verwaarloosde hij zulks, dan moest hij aan de heer abt 10 sols betalen en toch de vereiste eed afleggen.

De bijdrage tot de stadskas bedraagt jaarlijks 2 deniers berekend op de marktwaarde van zijn goederen.

De keuren van 1147 en 1208 hadden jaarlijks drie generale ‘waarheden’ (franche vérité) ingesteld. *Een ‘waarheid’ was een vergadering van alle inwoners waarbij men de ‘waarheid’ over iemand mocht zeggen, of deze dus beschuldigen van een misdrijf.*

Door deze van 1232 werden er 3 toegekend om kleine misdrijven te straffen.

Verder werden op deze volksvergaderingen, onder voorzitterschap van de heer ook over bestuurszaken beslist.

Frans Thevelin schrijft hierover nog:

Er wordt uitdrukkelijk vermeld dat slechts de kleine misdrijven erop moeten behandeld worden. Dit is normaal, wanneer wij weten dat de rechtsbedeling in de loop van de XIIIde eeuw een heropbloei kende en de rechters of schepenen zich nu meer lieten bijstaan door specialisten die de zware misdrijven behandelden.

In de keure zien wij dat er nog een nieuwe plechtige zitting vermeld wordt, de dorginga of souvereine waarheid, die slechts eenmaal per jaar mag worden gehouden.

In de tekst wordt zij ‘veritas’ genoemd en hier worden de zware misdrijven aangebracht en behandeld.

Op deze dag kon en mocht men iedereen betichten van zware misdaden zoals diefstal, roof, brandstichting, moord en dergelijke.

Het is de baljuw die deze zitting voorzit.

Het lokale magistraat bestond uit schepenen, gezworenen en keurheren.

Zonder twijfel, zo schrijft Altmeyer in zijn ‘Notices Historiques sur la ville de Poperinghe,’ zijn de ‘gezworenen’ en de ‘keurheren’ eenzelfde autoriteit.

Het aantal schepenen was bepaald op 12, waarvan er 2 burgemeesters benoemd werden. Deze functionarissen werden jaarlijks opnieuw aangesteld.

De schepenen kozen dan weer, nadat ze de eed afgelegd hadden, 12 raadgevers en 24 notabele poorters. De abdijs benoemde nog zelf alle pensionarissen – of ‘bedienaars’ van de stad.

CXC.

Keure von Poperinghen, gegeben im Jahre 1233 1).

A tous cheulx qui ces présentes lettres verront ou orront, maisours et eschevins de la ville de Saint Omer salut. Savoir faisons, que nous avons en a jour d'uy unez lettres patentes sceellées de deux scaulx a double keue, simez et entières es scaulx et escriptures, comme par l'inspection d'icelles il nous est apparu, dont le teneur s'ensuist :

In nomine patris et filii et spiritus sancti amen.

Ego Jacobus divina permissione ecclesiae sancti Bertini abbas licet indignus et ejusdem ecclesiae conventus, notum esse volumus omnibus praesentibus et futuris: quod, cum lex chorae quam homines nostri de *Poperinghe* a tempore domini Leonii abbatis praedecessoris nostri et Theodorici comitis Flandriae habuerant, temporibus bonae memoriae domini Johannis praedecessoris nostri, plurimum deperisset, idem Johannes abbas de conventus sui consilio et assensu eandem legem fecit innovari et ab hominibus ejusdem villae jurari et sigillo ecclesiae confirmari anno dominicae incarnationis MCC octavo, mense Junio, quam legem Lambertus Vulpes, tunc homo ecclesiae sancti Bertini et justiciarius ejusdem villae se observaturum juravit, sicut olim fecerat avus suus; nos autem considerantes, quod genus hominum primum sit ad malum et mundus semper ad deteriora labatur, paci et quieti hominum nostrorum in posterum providere volentes in praedicta lege quaedam, quae hiis temporibus oportune nequeunt observari, duximus corrigenda.

I. Inprimis itaque hominibus nostris de *Poperinghem* generaliter concedemus, ut unusquisque rebus suis et possessionibus pacifice gaudeat et libere ac sine omni oppositione et calumnia perfruatur salvo in omnibus et per omnia abbatis sancti Bertini comitatu ac jure.

II. Praeco neminem pandare debet nec potest sive aliquam facere jussionem, nisi chora prius judicaverit et juraverit; quod si praesumpserit et a chora convictus fuerit, tres libras abbati emendans sine praekonatu imperpetuum remanebit.

1) Nach einem Vidimus der Schöffen von St. Omer, ausgestellt 1423., im Archiv der Stadt Poperinghen.

III. Si aliquis capiendus vel arrestandus fuerit, in curiam abbatis ducendus erit et ibi tractandus iudicio juratorum, nec est extra choram ducendus, neque tenendus in curia, nisi de abbatis vel ejus praepositi voluntate.

IV. Cum praeco aliquem pandaverit, panda debet asferre in curiam, et ibi servare, donec juratorum iudicio fuerint liberata.

V. Scabini vel jurati nullum clamorem audire debent nisi in curia; nemo *halin* 1) de terra facere debet nisi in curia.

VI. De duobus pugnantibus ille, per quem pugna inceperit, utriusque solvet emendam.

VII. Qui hominem occiderit, occidetur.

VIII. Si alicui impositum fuerit homicidium et ille ausus fuerit comparere in iure, si quinque de choremannis eum liberaverint, liber erit, si vero quinque illum cognoverint illius homicidii esse reum, subire debet sententiam capitalem. Quod si novem choremanni omnes sub sacramento suo dixerint, se nescire, utrum reus sit vel non, et homicidium nihilominus fuerit manifestum, purgabit se accusatus suo et aliorum octo legitimorum hominum iuramentis; si omnes bene iuraverint, liberabitur; si vero aliquis eorum male iuraverit, accusatus capite punietur. Quod si forte non potuerit habere auxilia ad iurandum, istam impossibilitatem ipse primo iurabit, deinde supplebit propria manu, quae ei defuerint iuramenta usque ad novem et si in aliquo male iuraverit, capite punietur.

IX. Si furtum alicui impositum fuerit, prima vice poterit se purgare quinque hominum iuramentis, nisi per choram liberatus fuerit vel condemnatus, secunda vice si fuerit accusatus, fiet per omnia, sicut supra dictum est de homicidio; tertia vice suspendetur, si fuerit accusatus, nisi alium chora de illo furto culpabilem poterit invenire vel nisi manifestum esset, quod contra eum esset conspiratum.

X. Si alicui impositum fuerit, quod aliquem vulneraverit, et vulnus a chora cognitum fuerit et iudicatum, si chora eum non liberaverit et vulnus tantum in carne fuerit, accusatus poterit se purgare, ut supra dictum est de homicidio, novem hominum iuramentis; si inciderit, tres libras emendabit et vulnerato dabit viginti solidos et impensas in medicum sine dolo computandas, si tamen hoc reus recognoverit antequam se obligaverit ad iurandum; si autem negaverit, reddet quadraginta solidos vulnerato et impensas in medicum et si plura vulnera fuerint, de singulis ita erit. Si vero

1) Für Haling, von Hal oder Hael, nach Kilian latio, also wohl Uebertragung von Grundguthum.

vulnus cum canipulo esset factum, manum amitteret et tres libras nihilominus emendaret. Quod si vulnus excedat testam capitis vel parietem corporis, erit liberatio vel condemnatio sine purgatione, ut supra dictum est de homicidio; qui autem inciderit tres libras emendabit, et vulnerato sex libras solvet et impensas in medicum: si autem membrum fuerit amputatum vel mutilo factum, reus simile membrum amittet cum emenda trium librarum.

XI. Si quis alium injuste calumniaverit et a chora injustum cognitum fuerit, tres libras emendabit et injuste calumniatus liber erit.

XII. Si quis super alium irato animo arma molata portaverit, et veritas eum protraxerit, tres libras emendabit.

XIII. Si quis extraneus alicui de chora injuriam fecerit et ille adjutorium clamaverit super choram, qui eum non adjuverit, si de hoc protractus fuerit, decem solidos emendabit.

XIV. Qui banitum hospitio receperit, tres libras emendabit; de *hussokinghe* tres libras, *dontslaghen* decem solidos, *haropen* decem solidos, de ludo talorum decem solidos, et qui permittet hujusmodi ludum fieri in domo sua vel intra clausuram suam, tres libras emendabit.

XV. Si femina de pugna protracta fuerit, vel qui feminam percusserit, duplicem emendam solvet usque ad tres libras; quia nulla emenda ultra tres libras procedit.

XVI. Si quis super aliquem clamaverit de catallo, et partes inter se pacem fecerint, antequam in jure se obligent ad jurandum, duos solidos habebit dominus et non amplius a parte rei; de pugnis vero et violentiis erit sicut hactenus extitit observatum.

XVII. Citatus ad iudicium expectabitur, quamdiu chora sederit, nisi subtrahat se per dolum.

XVIII. Jurati neminem extra comitatum sequi debent, nisi praecepto abbatis vel ejus praepositi.

XIX. Justitarius super neminem de chora debet placitare nec aliquam petitionem secrete vel aperte facere.

XX. Si inter juratos aliqua discordia orta fuerit, justitarius coram coremannis debet pacem exigere; quae si negata fuerit, coremanni hostiagia capiant et tamdiu teneant, quamdiu cognoverint oportere.

XXI. Chora debet de jure disponere utilitati villae in quotidianis per consilium abbatis, salvo ejus per omnia comitatu.

XXII. Si quis extraneus in villam venerit et in ea per annum manserit, jurabit choram. Quod si non fecerit, decem solidos domino emendabit et choram jurabit, si in villa manere voluerit. Si quis extra praebendam ponitur, juret choram infra quindecim dies,

quod si non fecerit, decem solidos emendabit. Qui autem choram juraverit, de valore cujuslibet marchae rerum suarum mobilium dabit duos denarios ad communitatem villae per juramentum suum simpliciter. Et isti denarii per scabinos et choremannos committentur colligendi et servandi duobus bonis viris de anno in annum, et expendentur ad utilitatem villae, et fiet de hiis computatio singulis annis coram praeposito, et nihil de hiis poterit fieri, quod sit aliquomodo contra abbatem vel ecclesiam sancti Bertini.

XXIII. Abbas autem ter in anno et non amplius debet habere veritatem in Poperinghem de minoribus forfactis; de magnis vero scilicet de furtis, rapinis, incendiis, *mordat* et hujusmodi habebit semel in anno, si voluerit, veritatem, sicut expressum est in alia carta.

XXIV. In inquisitionibus ¹⁾, quae faciendae sunt apud *Furnes*, habebit justitiarius sex solidos et quilibet scabinorum vel choremannorum de singulis vicibus tres solidos et non ultra pro expensis et hoc solvet, qui in causa succubuerit, de qua fit inquisitio.

XXV. In partitionibus vero faciendis in villa de Poperinghem, quae vulgo dicuntur *delhan* ²⁾, habebit justitiarius duos solidos et quilibet scabinorum duodecim denarios et non ultra.

XXVI. Et quia longum est singulas leges et eventus chorae describere, sciendum est, quod praemissa omnia diligenter debent observari. Et de aliis, quae evenire poterunt eventibus et dubitationibus, ad peritos chorae Furnensis erit, si necesse fuerit, recurrendum, consilio tamen et voluntate abbatis vel ejus praepositi requirendis, et per emendationem super lege observanda.

Actum anno dominicae incarnationis millesimo ducentesimo tricesimo tertio mense Septembri.

De rechten van de abdij

Net zoals in Arcke, heeft de abt ook te Popeirnghe het ‘ambt’ van ‘chormanni’ ingevoerd, mannen die aan hem de eed moesten afleggen en op de gemeente toezicht houden.

De abdij bleef de volgende rechten in de stad hebben: de hallerechten, de ‘droit d’estalage’ of het recht op het tentoonstellen van de te verkopen goederen, de grondrechten,

het recht op de maten en gewichten,

de rechten op de confiscatie van de verlaten goederen, de verlaten huizen en ruimten en op de nagelaten goederen de kinderloze bastaarden.

Zij bleven ook de rechten hebben wat men de ‘**calmage en afforage**’ – rechten noemde.

Dit was het recht om wijn en bier te schenken en herberg te houden.

Uit die keure willen we nog één aspect aanhalen.

Artikel 14 van de keure van 1233 haalt het volgende aan: Indien een inwoner van Poperinge een banneling onderkomen of logies verleend, zal deze een boete van 3 pond moeten betalen. Indien iemand betrapt wordt op het spelen van het teerlingspel, wordt beboet met een boete van 10 solidi. De eigenaar van het huis of herberg waar er gespeeld wordt, dient zelf een boete te betalen van drie pond.